

Bernard Schotte

Beroering in Brugge en de moorden op Michiel van Lo en Pieter uten Sacke, 1309

Met het verdrag van Athis-sur-Orge op 23 juni 1305 kwam een einde aan het jarenlang militair conflict tussen de Franse koning Filips de Schone en de opstandige Vlamingen. *In Vlaendren was nu pays ende vrede, ende so waest in Vranckrike mede*, schreef de Brabantse kroniekschrijver Lodewijk van Velthem. Toen de gemeentenaren evenwel te weten kwamen wat het vredesverdrag behelsde, voelden ze zich verraden door de edelen. Op 23 september 1304 was in de abdij van Marquette al een voorakkoord gesloten en dat omvatte toen nog bepalingen die billijk en aanvaardbaar leken voor de bevolking die genoeg had van het wapengekletter. Deze overeenkomst kwam tot stand toen er een maand na de slag bij de Pevelenberg (18 augustus 1304) opnieuw een Vlaams leger en een krijgsmacht onder leiding van de Franse koning tegenover elkaar stonden, ditmaal in Marquette, een plaats gelegen tussen Rijsel en Doornik. Filips de Schone was verbaasd dat de Vlamingen zo snel na de slag bij de Pevelenberg een nieuw leger konden mobiliseren, *men zei mij dat de meeste Vlamingen dood waren, maar me dunkt dat ze allen terug levend zijn geworden*. Het kwam echter niet tot een nieuwe veldslag. Het vredesverdrag, dat de Vlamingen opzadelde met een enorme geldboete, gaf wel jarenlang aanleiding tot wrevel en ongenoegen. In het Land van Waas (1309), Aardenburg (1311) en Gent (1311) braken er ernstige ongeregeldeheden uit.¹ Maar ook de Bruggelingen, die *aangestookt door de duivel* in 1302 Vlaanderen in rep en roer hadden gezet, lieten zich niet zomaar ringeloren.

TWEE OPROEREN ?

In de literatuur over de Vlaamse opstand worden er voor de jaren 1309-1310 twee oproeren vermeld die in Brugge zouden hebben

1 L. DELFOS, *Het avontuur van de Liebaards* (Tielt, 1952), p. 305-315. J.F. VERBRUGGEN & R. FALTER, *Opstand in Vlaanderen* (Tielt, 2001), p. 229-248.

plaatsgevonden. In maart 1309 kwam het in Brugge bijna tot geweldplegingen toen de tegenstanders van het verdrag van Athis-sur-Orge zich roerden maar einde mei of begin juni 1310 bleef het niet bij verhitte woorden en vloeiende er waarlijk bloed in de straten van Brugge toen een schepen werd vermoord. De graaf zag dat rebelse gedrag echter door de vingers en pardonneerde de opstandelingen.² Dat de Bruggelingen zowel in 1309 als het jaar daarop hun onvrede over het verdrag van Athis hebben geuit, is echter een misvatting. Het verhaal over een beroering in 1310 blijkt bij nader toezien betrekking te hebben op een gebeurtenis in 1309 en de moord op de schepen is de leidraad in dat ene verhaal.

Op 7 juni 1310 verleende graaf Robrecht van Bethune de stad Brugge en haar inwoners genade voor een opstand die plaats had gevonden op de dag dat schepen Michiel van Lo werd vermoord.³ De oorkonde laat ons evenwel in het ongewisse over het tijdstip van deze opstand en moord. In de Brugse stadsrekening van 1309 (2 februari) - 1310 (1 februari) wordt echter melding gemaakt van de doodslag op Michiel van Lo die kort voor 26 april 1309 had plaatsgevonden, *doe Michiel van Lo geslegen was*.⁴ De gratieverlening door Robrecht van Bethune heeft dus betrekking op een gebeurtenis in 1309. Het betekent met andere woorden dat er in 1310 géén opstand heeft plaatsgevonden in Brugge en dat de beroeringen van 1309 tegen het vredesverdrag wel gewelddadig zijn verlopen. Dat de graaf pas ruim één jaar na de beroering een uitspraak doet, heeft te maken met de geplogenheden om in dergelijke zaken maar een grafelijk onderzoek op te starten één jaar na de feiten.⁵

- 2 L. DELFOS, *a.w.*, p. 316. F. FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel en Flandre* (Parijs, 1897), p. 547-548, 563-564. K. VAN OVERMEIRE, *De Guldensporenslag, het verhaal van een onmogelijke gebeurtenis* (Brussel, 2001), p. 214-215. J.F. VERBRUGGEN & R. FALTER, *a.w.*, p. 246. R. VERBRUGGEN, *Geweld in Vlaanderen* (Brugge, 2005), p. 124, 168. Het verhaal over een oproer in Brugge in 1310 is door F. Funck-Brentano in 1897 rondgestrooid en wordt sindsdien door alle historici overgenomen.
- 3 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl I (Brugge, 1871), p. 304 (charter 340). A. SCHOUTEET, *Regesten op de oorkonden van het stadsarchief van Brugge*, dl. II (Brugge, 1978), p. 51.
- 4 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Tweede deel (1302-1319)* (Brussel, 1995), p. 1174-1175, p. 1186.
- 5 Naar aanleiding van een andere moord of doodslag in Brugge wordt er ook nadrukkelijk

Het ware verhaal van de beroeringen in 1309 kan geschetst worden aan de hand van de kroniek van een minderbroeder⁶, de Brugse stadsrekeningen⁷ en de genadebrief⁸.

Toen de gemeentenaren in 1305 de tekst van het verdrag van Athis-sur-Orge onder ogen kregen, waren ze zo verontwaardigd dat ze hun woede wilden botvieren op de onderhandelaars en afgevaardigden. Het verdrag week op verschillende punten af van het akkoord van Marquette. Zo was er nu geen sprake meer van algemene amnestie voor de opstandelingen en de belangrijke clausules met de waarborg van behoud en onschendbaarheid van het Vlaamse grondgebied, het leven en het bezit van de Vlamingen en van de vrijheden waren weggelaten. Bovendien zouden de leliaards vergoed moeten worden voor alle schade die ze geleden hadden tijdens de opstand en ze zouden niet moeten bijdragen in de afbetaling van de boetes van honderdduizenden ponden. "Het was meer een veroordeling dan een verdrag" en het verdrag kreeg in Vlaanderen vlug andere benamingen zoals de "Ellendige Vrede" of het "Verdrag van Ongerechtigheid". Jarenlang wordt er onderhandeld om billijkere voorwaarden te bedingen. De Bruggelingen zullen er bijvoorbeeld in slagen om aan de verplichting te ontsnappen om drieduizend inwoners op bedevaart te sturen als boetedoening voor de Brugse Metten.⁹

gesteld dat de graaf pas na een jaar het recht had een eigen onderzoek te doen (zie voetnoot 54).

- 6 H. JOHNSTONE (ed.), *Annales Gandenses. Annales of Ghent* (Oxford, 19852), p. 93-97. Deze kroniek werd geschreven in 1308 in het Gentse minderbroederklooster door een onbekend gebleven franciscaan. Het geeft een relaas van het conflict tussen Frankrijk en Vlaanderen in de periode 1296-1310 en is een unieke en zeer belangrijke bron met informatie gebaseerd op gesprekken met betrouwbare personen en eigen belevenissen van de auteur. Hij was bijvoorbeeld aanwezig op het slagveld tijdens de Guldensporenslag (V. LAMBERT, *Chronicles of Flanders (1200-1500). Chronicles written independently from "Flandria Generosa"* (Gent, 1993), p. 43-48).
- 7 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.* (Brussel, 1995).
- 8 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *a.w.*, p. 304; F. FUNCK-BRENTANO, *a.w.*, p. 564; A. SCHOUTEET, *a.w.*, p. 51. Brugge, Stadsarchief, Oud Archief, *politieke charters*, 1ste reeks, nr. 240 (7 juni 1310).
- 9 L. DELFOS, *a.w.*, p. 305-315. K. VAN OVERMEIRE, *a.w.*, p. 205-215. J.F. VERBRUGGEN & R. FALTER, *a.w.*, p. 229-248.

Zegel van Filips de Schone,
koning van Frankrijk
BRUGGE, Stadsarchief, Oud
Archief, *politieke charters*, 1ste
reeks, 230 (1309)

Zegel van Robrecht van
Bethune, graaf van Vlaanderen.
Robrecht van Bethune stuurde
in 1309 zijn zoon, Robrecht
van Kassel, naar Brugge om de
Bruggelingen te overtuigen om
het verdrag van Athis-sur-Orge
te bekrachtigen.
BRUGGE, Stadsarchief, Oud
Archief, *politieke charters*, 1ste
reeks, 215 (1306)

ONRUST IN DE STAD OP 26 MAART 1309

Toen in februari 1309 aan het Franse hof nieuwe onderhandelingen plaatsvonden tussen de koning, graaf Robrecht van Bethune en de afgevaardigden van de Vlaamse steden lagen de Bruggelingen opnieuw dwars, ondanks de dreigementen van de graaf om het verdrag te ratificeren. Tijdens de onderhandelingen stuurde de graaf halfweg maart zijn tweede zoon Robrecht van Kassel (ca. 1275-1331)¹⁰ op missie naar Ieper, Gent en Brugge om de bevolking aan hun kant te krijgen. Met smeekbeden in naam van zijn vader en de koning maar ook met vele en ernstige dreigementen kon hij de poorters en notabelen in de steden en dorpen overtuigen zich aan het vredesverdrag te onderwerpen. Het merendeel van het gewone volk bleef echter de kat uit de boom kijken en wachtte af hoe de Bruggelingen zouden reageren.

In Brugge heerste reeds een gespannen sfeer. Eind februari werd Gillis de Clerck, één van de drie ridders die als bestuurders de graaf vervingen toen hij in Frankrijk onderhandelde met de koning, vermoord door de beenhouwer en volksleider Jan Breidel. De moord zou gebeurd zijn uit persoonlijke haat. Het gebeuren getuigde ook van weinig respect voor de persoon en functie van een plaatsvervanger en topraadgever van de graaf. Jan Breidel had reeds enkele maanden voordien tijdens een ander gewelddadig incident veel wrevel opgewekt bij de graaf, edelen en poorters van Brugge. De vechtlustige beenhouwer had op een dag in november 1308 samen met een zoon van Pieter de Coninck en tachtig gewapende Bruggelingen zijn strijdmakker uit de Guldensporenslag, de lekenbroeder Willem van Saeftinghe, ontzet toen deze zich tijdens een opstand van de lekenbroeders van Ter Doest had verschanst in de kerk van Lissewege. De vechtlustige en beresterke broeder werd toen in triomf naar Brugge geleid.¹¹

10 In zijn jonge jaren was Robrecht van Kassel gekend als Robrecht van Nevers en de schrijver van de *Annales Gandenses* noemt hem dan ook zo. Het is pas in 1320 dat hij heer van Kassel wordt. (M. VANDERMAESEN, 'Robrecht, heer van Kassel', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. VI (Brussel, 1974), kol. 83.

11 H. JOHNSTONE, *a.w.*, p.90-94.

Toen Robrecht van Kassel op 18 of 19 maart¹² het vredesvoorstel kwam voorleggen aan de Bruggelingen en aandrong om het te bekrachtigen, vroegen de stedelingen zeven of acht dagen uitstel om te kunnen beraadslagen. Op 26 maart kwamen de Bruggelingen dan bijeen om hun antwoord aan Robrecht van Kassel te formuleren. Toen bleek er, ondanks vele dagen palaveren, nog altijd geen eensgezindheid te bestaan en kwam het zelfs tot een heftige ruzie. De Leliaards of Fransgezinden, de poorters, en de beenhouwers en visverkopers wilden het nieuwe vredesverdrag bekrachtigen met de zegel van de stad. De meerderheid van de gewone lieden, onder leiding van de geridderde wever¹³ Pieter de Coninck, de beenhouwer Jan Breidel en de volder Jan Heem, leiders van de opstand in 1302, wilde niet toegeven. De volgelingen van de drie volksleiders, samen met alle wevers, volders, scheerders en alle andere handwerkers, wilden niet instemmen uit vrees voor represailles van de Franse koning. Het nieuwe vredesverdrag leek Filips de Schone de kans te bieden om de aanstokers van de opstand te straffen, gijzelaars op te vorderen en wapens in beslag te nemen. Velen vreesden voor hun leven omdat ze zich niet onbetuigd hadden gelaten in de jarenlange strijd. Bovendien zou de koning blijkbaar naar eigen willekeur de voorwaarden in het verdrag mogen veranderen, terwijl de Vlamingen het risico liepen van geëxcommuniceerd te worden als ze het verdrag niet zouden naleven. De onverzoenbare Bruggelingen, groter in aantal, heetgebakerd en strijdlustig, bewapenden zich. Een bloedig treffen leek onvermijdelijk tot enkele voorstanders van het vredesverdrag op een sluwe manier en door vleierij de tegenstanders konden vermurwen om vier gezanten, twee van elke partij, te sturen naar de koning om te proberen een billijker verdrag te bekomen. Een bloedbad werd aldus in de kiem gesmoord.¹⁴

12 In de kroniek van de Gentse franciscanerbroeder wordt het bezoek van de zoon van de graaf niet exact gedateerd maar vermits de Bruggelingen op 26 maart na 7 of 8 dagen van onderhandelingen hun antwoord gaven, moet Robrecht van Kassel op 18 of 19 maart zijn voorstel in Brugge hebben voorgelegd.

13 De wever Pieter de Coninck was op 11 juli 1302 samen met twee van zijn zonen tot ridder gelagen.

14 H. JOHNSTONE, *a.w.*, p. 95-97.

De volgende dag, op 27 maart, vertrokken Lauwers de Hoefsche, Willem Beiaerd, Pieter Coppe en Jan Succaerd, samen met meester Jan Balcaerd, de stadsadvocaat en opperklerk, naar Parijs. Jan Heem was al op 17 maart "westwaarts" op een missie geweest voor een periode van zes dagen, een zending die ongetwijfeld met de vredesonderhandelingen verband hield.¹⁵

In navolging van Brugge zonden ook de andere Vlaamse steden hun afgevaardigden naar Frankrijk. Het gewone volk vreesde duidelijk dat alle boetes en bestraffingen op hen zouden afgewenteld worden en dat de edelen en poorters buiten schot gingen blijven. De beroering in Brugge en de toenemende verontwaardiging in Vlaanderen deden de Fransen besluiten de zaak niet verder op de spits te drijven en volgens de Gentse minderbroeder "besloten ze hun ware betrachtingen voorlopig geheim te houden".¹⁶

DE MOORD OP SCHEPEN MICHIEL VAN LO TIJDENS EEN OPROER

Op 26 maart 1309 hadden beide partijen met getrokken messen tegenover elkaar gestaan zonder dat het tot een gewapend conflict was gekomen. Toch zullen de gemoederen verhit zijn gebleven. Enkele weken later braken er in Brugge zelfs zware ongeregeldeheden uit. Op de donderdag na de *toghedaghen* werd Michiel van Lo doodgeslagen (*gheslegghen*) en maakten de Bruggelingen ook amok in Damme. De dood van schepen Michiel van Lo was op 26 april 1309 het onderwerp van een onderzoek door de schepenen die de *warehede hoerden van Michiels doet van Loe* en op 28 april werd in het *Ghiselhuus* of stadhuis een *dinghedaggh* gehouden, *doe men dinghede van Michiels doet van Loe*.¹⁷ De moord gaf dus aanleiding tot een betichtings- en onderzoeksprocedure (een *deurgaende waerhede*) en vervolgens een gerechtelijke zitdag (*dinghedaggh*). De notities in de stadsrekeningen geven echter geen namen van daders of betichten prijs.

Donresdaghes na de toghedaghen is ons inziens donderdag 24 april (1309).¹⁸ De *toghedaghen* waren in Brugge drie bijzondere markt-

15 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1186-1187.

16 H. JOHNSTONE, *a.w.*, p. 95-97.

17 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1174, 1175, 1186, 1190.

18 *Ibidem*, in deze bronnenpublicatie blijft men in het ongewisse over de datering en staat er een vraagteken na "sdonresdaghes na de toghedaghen".

dagen waarop de koopman zijn waren uitstalde of tentoon stelde.¹⁹ De jaarmarkt van Brugge werd naar aloude gewoonte gehouden vanaf de eerste zondag na Pasen tot aan Hemelvaartsdag. De eerste vijftien dagen en de drie daaropvolgende speciale *toghedaghen* op maandag, dinsdag en woensdag, waren vrije marktdagen.²⁰ Daar in 1309 Pasen op 30 maart viel²¹, zullen de *toghedaghen* op maandag 21 april, dinsdag 22 april en woensdag 23 april gehouden zijn.

Het oproer waarbij schepen Michiel van Lo werd gedood en waarvoor graaf Robrecht van Bethune op 7 juni 1310 de opstandelingen genade verleende, vond dus plaats op donderdag 24 april 1309. Michiel van Lo leefde trouwens nog op 17 april want toen verkocht hij een paard aan één van de afgevaardigden die naar Parijs reisden.²²

Dat 24 april 1309 deze incidentrijke dag was, verklaart een verschrijving in een *Chronyke van Vlaenderen* (1726), die teruggaat op een 16de-eeuws werk. De beroering van 26 maart wordt in deze kroniek beschreven maar in het begin van het verhaal wordt het incident verkeerdelijk op 24 april gedateerd! In deze versie van het verhaal komt Lodewijk [sic] van Nevers (moet dus Robrecht van Nevers (later van Kassel genoemd) worden) in het midden van de maand maart naar Brugge en na een uitstel van acht dagen bezorgen de Bruggelingen op 24 april [sic] hem hun antwoord maar het komt tot een woordenwisseling tussen de voor- en tegenstan-

- 19 E. VERWIJS & J. VERDAM, *Middelnederlandsch woordenboek*, dl. VIII ('s Gravenhage, 1916), kol. 514.
- 20 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN. *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Inventaire des chartres. Tables de noms et glossaire flamand* (Brugge, 1882), p. 653- 654. De eerste zondag na Pasen viel in 1309 op 6 april. Volgens de stadsrekening van 1309 mocht men *uri ter maerct* komen vanaf maandag 7 april. (C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1177). Dat zou betekenen dat de eerste marktdag op een maandag werd gehouden en niet op een zondag. Bijgevolg is er maarsprake van 14 vrije marktdagen en daaropvolgend dan de drie *toghedaghen*. Hoe dan ook donderdag na de *toghedaghen* viel in 1309 op 24 april.
- 21 D. VANDECANDELAERE, *De tijdrekening, de kalender (Juliaans, Gregoriaans, Republikeins)* (Roeselare, 1988), p. 42.
- 22 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1188. Op basis van deze data kom je trouwens ook uit op donderdag 24 april. Op donderdag 17 april leefde Michiel van Lo nog. Het onderzoek naar zijn dood werd opgestart op zaterdag 26 april. Dus de enige donderdag tussen die beide data, en we weten dat de moord op een donderdag gebeurde, is 24 april 1309.

ders.²³ Het kan geen toeval zijn dat de auteur bij deze verschrijving de datum 24 april 1309 opgeeft. Hij moet die ergens gelezen hebben maar blijkbaar de feiten aangaande de gebeurtenissen op 26 maart en 24 april dooreengehaspeld hebben.

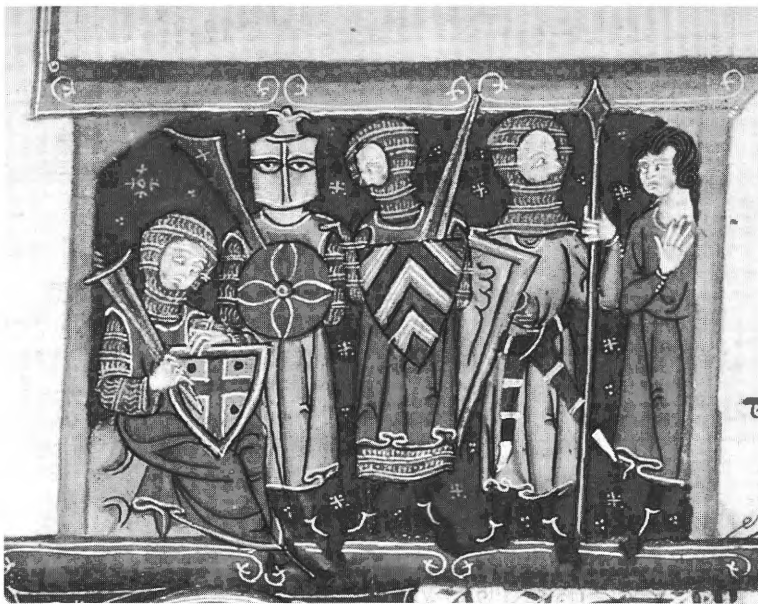
De moord op schepen Michiel van Lo kan trouwens niet in mei of begin 1310 zijn gebeurd omdat hij toen gewoonweg geen deel uitmaakte van de schepenbank. Dertien andere Bruggelingen waren in de periode februari 1310 – februari 1311 namelijk schepen en burgemeester van de schepenen van de stad. Hun namen zijn gekend. Jammer genoeg laat de stadsrekening van februari 1309 – februari 1310 ons in het ongewisse over de volledige samenstelling van de toenmalige schepenbank. In de rekening heeft men namelijk de namen van vier schepenen vergeten te noteren.²⁴ We kennen dus op basis van deze rekening van het “zitgeld” slechts negen schepenen bij naam en ofschoon Michiel van Lo niet onder hen figureert, moet hij één van de ontbrekende schepenen zijn.²⁵

De beroering op 24 april 1309 verliep zeer tumultueus en een groot aantal Bruggelingen nam eraan deel. Met de wapens in de hand en met ontvouwde banieren (wellicht van de ambachtsmilities) liepen grote groepen Bruggelingen furieus doorheen de stad. Gevangenen werden bevrijd na een bestorming van de stadsgevangenis en er vielen tijdens de ongeregeldeheden verschillende slachtoffers. Naast schepen Michiel van Lo werd er nog een ander voornaam persoon, Pieter uten Sacke, om het leven gebracht. Ook schepen Andries van Stijtelde werd aangevallen en gekwetst. De

23 A. WYDTS, *Chronyke van Vlaanderen*, dl. I (Brugge, 1726), p. 460. Deze kroniek is gebaseerd op het werk van de 16de-eeuwse kroniekschrijver Nicolaas Despaers. Latere kroniekschrijvers durven wel eens verschillende gebeurtenissen op één en dezelfde dag laten plaatsvinden. Volgens Nicolaas Despaers bijvoorbeeld vonden de moord op Gillis de Clerck en het oproer van 26 maart 1309 tegelijkertijd plaats, terwijl in werkelijkheid de plaatsvervanger van de graaf eind februari werd vermoord. (BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 433: Nicolaas Despaers, *Cronycke vanden lande ende graefschape van Vlaendren*, 1562, f. 449).

24 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1222, 1296.

25 Nog een ander schepen blijkt toen Jan Streckaerde te zijn geweest (BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, *Handschriften*, nr. 19, 1309) Deze (onvolledige) lijsten met wetsvernieuwingen van Brugge en het Brugse Vrije zijn zeer betrouwbaar omdat de auteur charters verleden voor schepenen als bron heeft gebruikt. We kennen dus in totaal tien van de dertien schepenen.

Bewapende milities omstreeks 1300 in een handschrift uit de Duinenabdij.
BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 352 (*Infortiatum, met glossen van Accursius*)

ongeregeldheden breiden zich blijkbaar uit tot in Damme waar *onse lieden liepen*. Ofschoon de gebeurtenissen als een zeer ernstige aanval op het grafelijk gezag werden beschouwd en een zware straf verdienden, werd op verzoek van de schepenen, raadsleden en andere “goede mensen” van Brugge de spons geveegd over het gebeuren. De schuldigen waren weliswaar gekend, zoals bleek na een nauwgezet onderzoek, maar uiteindelijk kon de graaf niets anders doen dan de zaak zo te laten.

Ondertussen hadden de edelen, steden en kasselrijen van Vlaanderen in de loop van april 1309 het verdrag bekrachtigd, doch Brugge weigerde in te stemmen. Ofschoon een zeker aantal Bruggelingen op een rebelse manier hun ongenoegen over het vredesverdrag had laten blijken, haalde de Zwinstad uiteindelijk toch bakzeil want op 4 juni 1309 oorkonden de gevolmachtigden van de *schepenen, raad en gemeente van Brugge* dat zij de bepalingen van het verdrag van Athis-sur-Orge *algeheel zullen naleven*. In de maanden maart,

april en mei waren verschillende Brugse afgevaardigden en schepenen naar Parijs getrokken en bodes zorgden voor een drukke correspondentie over en weer. Het diplomatieke weerwerk van de Bruggelingen en het straatgeweld leverden uiteindelijk toch resultaten op. In ruil voor hun inschikkelijkheid werden de Bruggelingen beloond door de Franse koning Filips de Schone die als *grace especial* op 10 juli 1309 het vredesverdrag wat aanpaste ten voordele van de Bruggelingen en de andere Vlamingen. Meer bepaald betrof het uitstel en een soepelere wijze van betaling van de boetes. Op dezelfde dag ontsloeg hij de Bruggelingen van de verplichting om 3.000 burgers op (straf)bedevaart te sturen, weliswaar tegen betaling van een hoge boete van 300.000 ponden tournois. Op 23 juni 1308 had hij reeds zijn goedkeuring gegeven aan een regeling waarbij die 3000 Bruggelingen niet op bedevaart moesten gaan als ze een geldboete zouden betalen.²⁶ Op 10 juli 1309 oorkondde de koning van Frankrijk ook dat hij de Bruggelingen hun opstandig gedrag vergaf en hij heeft het meer bepaald over *les darrenieres descordes, excès et rebellions*.²⁷ De Brugse rebellieën waarnaar Filips de Schone verwijst, waren m.a.w. van recente datum en gericht tegen het vredesverdrag, *contre nous devant la pais traite et accordee par les traiteurs darrenierement deputez...* Het vredesverdrag van Athis-sur-Orge dateerde van 1305 en in april 1309 was het door de Vlamingen, met uitzondering van de Bruggelingen, bekrachtigd. Met deze Brugse *descordes, excès et rebellions* kunnen ons inziens alleen maar de beroeringen van maart-april 1309 zijn bedoeld. Zijn vergeving, *leur soient a tous jours pardonnees, quitees et relaissies*, gebeurde onder voorwaarde dat de bepalingen van het vredesverdrag getrouw door de Bruggelingen zouden worden nageleefd.

26 A. SCHOUTEET, *a.w.*, p. 38-40 (nrs. 67 & 78).

27 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *a.w.* (dl I, Brugge, 1871), p. 298. T. DE LIMBURG STIRUM, *Codex Diplomaticus Flandriae*, II (Brugge, 1888), p. 147. A. SCHOUTEET, *a.w.*, p. 40.

DE DIPLOMAAT MICHEL VAN LO

Michiel van Lo stond vanaf het begin van de opstand aan de zijde van de klauwaerts. In 1302 kocht hij in opdracht van het stadsbestuur witte lakens aan bij verschillende handelaars die als geschenk bestemd waren voor krijgslieden die door de stad geronseld waren. Hij leverde ook lakens aan de pijnders die betrokken waren bij het transport tijdens krijgstochten in 1302. Hij werd ook een paar keer op missie gestuurd, onder andere op 15 januari 1303 naar Gwij van Namen die in Veurne verbleef.²⁸

Michiel van Lo werd niet getroffen door de confiscatiemaatregelen die het stadsbestuur in de periode 1302-1305 nam tegen de Fransgezinde stadsgenoten of leliaards. Hun inkomsten uit onroerende bezittingen (rentes, landcijzen en huursommen) evenals de opbrengsten van hun landerijen werden toen inbeslaggenomen. Michiel van Lo bezat een onroerend goed *buter Wulfaghe tnieuwe-lant*, dus gelegen buiten de Wufhagebrug (de huidige Sleutelbrug) en blijkbaar in de Beenhouwersstraat. Ook in de Wulfhagestraat, toen nog de “Duerstrate” genoemd, bezat hij een eigendom. Een Willem van der Lo bezat een “stove” en een ander onroerend goed in de Wollestraat. Willem van Lo mocht zelfs gratis wonen in een huis van Boudin Tulps, een leliaard wiens eigendommen waren aangeslagen in 1302. Dat huis lag *binder Zantporte*, dus dichtbij de “Zandpoort” en wellicht te situeren op het eind van de Zuidzandstraat of de Noordzandstraat. Vanaf 1303 tot 1305 betrok of gebruikte Michiel van Lo twee andere huizen in de Zuidzandstraat die eveneens toebehoorden aan leliaards.²⁹

Michiel van Lo was betrokken bij turfontginning in Assenede (1304-1305) en moet tamelijk welstellend zijn geweest want hij moest hiervoor samen met zijn vennoot een hoog bedrag neertellen, namelijk 135 pond. Hij bezat verschillende paarden. In 1306 kocht hij aan de stad drie rijpaarden voor een totale som van 78

28 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 96, 110-111, 118.

29 BRUGGE, Stadsarchief, Oud Archief, 271: *Confiscatieregisters*, 1A (1302-1303), f. 34v, f.66, f. 114, f. 177v; 2 (1303-1303) (zonder folio); 5 (1304-1305), f. 153. Zowel de Zuidzand- als de Noordzandpoort werden in 1302 de Zandpoort genoemd (A. WYFFELS m.m.v. J. DE SMET, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Eerste deel (1280-1302)* (Brussel, 1965) p. 58, 131).

pond. In 1309 verkoopt hij een rijpaard ter waarde van 70 pond aan de stad. Hij wordt ook vergoed wanneer zijn eigen paarden gekwetst raakten tijdens een dienstreis, bijvoorbeeld in 1306, 1307 en 1308. Dikwijls waren de paarden die hij gebruikte eigendom van de stad.³⁰

Michiel van Lo was in de periode 1303-1309 een van de belangrijkste Brugse diplomaten. In 1303 zochten de Vlamingen, weliswaar tevergeefs, steun bij de Engelse koning in hun strijd tegen de Fransen. Het gezantschap dat naar Engeland trok bestond uit ridders, klerken en poorters van 'de vijf goede steden'. Michiel van Lo was één van de vier Brugse afgevaardigden. Die reis valt ergens te situeren in de periode 27 februari tot 2 april 1303.³¹

Michiel van Lo vervulde in 1306 enkele diplomatieke missies in Parijs, waarheen hij op 30 september, 20 oktober en 30 december reisde. Op weg naar Parijs kwam hij zelfs eens in Mene in een moeilijk parket want hij werd daar *ghearresteert*. In 1306 verzorgde hij een geldtransport naar Ieper, waarbij trouwens zijn knecht gewond geraakte.

Hij was in 1306-1307 één van de twaalf schepenen van Brugge en in 1307-1308 was hij burgemeester van de raad. Op de dag van zijn overlijden, 24 april 1309, was hij opnieuw in functie als schepen. Op 25 augustus 1305 trok hij als Brugse afgevaardigde naar het parlement in Oudenaarde. In 1306 vertegenwoordigt hij Brugge in parlementaire vergaderingen in Deinze, Aalst, Ieper en Kortrijk. Tijdens andere missies trok hij in 1306 naar Geraardsbergen en Torhout. In 1307 was hij aanwezig op parlementaire vergaderingen in Kortrijk (drie maal), Ieper, Sint-Winoksbergen en Aalst. Op 6 april 1307 trok hij samen met een groot aantal Brugse afgevaardigden naar Parijs en Poitiers. De Brugse delegatie zal 72 dagen van huis zijn. Op 23 augustus 1307 was hij opnieuw van de partij toen Brugse afgevaardigden andermaal naar Parijs trokken om aan de onderhandelingstafel plaats te nemen. Deze missie nam 58 dagen in beslag.

30 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 514, 955, 981, 996, 997, 1000, 1016, 1066, 1080, 1081, 1118, 1151, 1188.

31 J.F. VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldensporenslag* (Brugge, 1991), p. 27.

In 1308 maakte Michiel van Lo deel uit van een delegatie van vijftien Bruggelingen die deelnamen aan een parlementaire bijeenkomst in Ieper en vervolgens naar Frankrijk trokken om rechtstreeks met koning Filips de Schone te onderhandelen. Al deze missies naar Parijs hadden te maken met de vredesonderhandelingen en de naleving van het verdrag van Athis-sur-Orge (1305). Enkele weken later tenslotte, in oktober 1308, nam hij als één van de Brugse afgevaardigden deel aan een parlementaire vergadering in Kortrijk.³²

Hij was misschien bakker/graanhandelaar van beroep, ofschoon we er rekening mee moeten houden dat er in Brugge meerdere personen met die zelfde naam kunnen hebben rondgelopen. De stad kocht alleszins in 1302 of 1303 tarwe bij Michiel van Lo *den backere*. Deze bakker was ook aanvoerder of tussenpersoon van enkele bakkers die deel uitmaakten van het Brugs leger dat in 1303 (13 april) op krijgstoct trok naar Zeeland. Michiel van Lo *die bakre* was één van de hoofdmannen van 100 Brugse kruisboogschutters die op 24 augustus 1304 naar Rijsel en Kortrijk trokken.³³ Nog verschillende andere leden van de familie Van Lo waren lid van het ambacht der bakkers, met name Fierin, Jan, Gheraerd en Heinric. De drie eerstgenoemden maakten in 1338-1340 deel uit van het Brugs gemeenteleger.³⁴ Heinric van Lo leverde in 1327 brood aan de Brugse militie. In 1317 zorgde het stadsbestuur ervoor dat de Brugse bakkers voorzien werden van voldoende koren ter bestrijding van de hongersnood die toen een ravage onder de stedelingen had aangericht. Fierin, Jan en Gheraerd van Lo worden in de *rekening van den corne* regelmatig vermeld als enkele van de tientallen bakkers die toen continu werden bevoorraad met graan.³⁵ In 1316 worden de bakkers, waaronder Jan en Heinric van Lo vergoed voor het bakken van brood met meel door de stad aangekocht bij

32 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 738, 975, 976, 981, 994, 1002, 1011, 1015-1017, 1079-1080, 1085, 1151-1152.

33 *Ibidem*, p. 122, 187, 494.

34 J.F. VERBRUGGEN, *Het gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340 en de namen van de weerbare mannen* (Brussel, 1962), p. 201.

35 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 216: *Stadsrekeningen*, Rekening van het koren, 1317; 272, Rekening heervaard, 1327-1328, f. 18.

vreemde handelaars.³⁶ De bakker Michiel van Lo onbreekt in al deze lijsten, zodat de identificatie van de in 1309 vermoorde schepen Michiel van Lo met de 'verdwenen' bakker enigszins voor de hand ligt.³⁷

Anderzijds vermoeden we dat Michiel van Lo verwant was met de Brugse schepen Willem vander Lo. Deze was schepen in 1276.³⁸ Vermits ze allebei schepen zijn geweest gaat het hier misschien zelfs om zijn vader. Een Willem van der Lo betaalt in 1304 *pointingen* of directe belastingen en in 1310 betaalt een heer Wouter van der Lo *pointingen*.³⁹ Een Weitinus de Lo was op het eind van de 13de eeuw één van de gegoede Bruggelingen.⁴⁰ Een Pieter van Lo die in 1304 als koerier van de stad optrad, is misschien ook een verwante van Michiel. Hij was een klerk in stadsdienst en stadsontvanger, o.a. in dienst van Clays Vlieghe.⁴¹

EEN CORRUPT STADSBESTUUR EN DE SLACHTOFFERS VAN HET OPROER OP 24 APRIL 1309

Op 26 maart 1309, toen de Bruggelingen bijna slaags geraakten en een "verschrikkelijke burgeroorlog" nipt werd vermeden, trok Michiel van Lo samen met schepen Andries van Stijvelde naar Kortrijk om te praten met heer Robrecht van Kassel, zoon van de graaf.⁴² Het is onduidelijk op welk moment van die roerige dag hij vertrokken is naar Kortrijk, namelijk voor, na of tijdens de comotie. Is hij de zoon van de graaf gaan verwittigen dat de zaak uit de hand aan het lopen was en de voor- en tegenstanders van het vredesverdrag met getrokken messen tegenover elkaar stonden? Of kwam hij na de beroering mededelen dat de Bruggelingen het niet eens waren geworden en dat ze zowel voor- als tegenstanders van het verdrag naar Parijs gingen sturen?

36 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1711.

37 Zoals altijd moeten we echter rekening houden met homoniemen en het staat vast dat er verschillende Bruggelingen met de naam Michiel van Lo rondliepen. In 1311 werd bijvoorbeeld een Michiel van der Lo uit Snellegem poorter van Brugge en in 1328 werd een schoenmaker Michiel van Lo opgeëist als gijzelaar

38 OCMW-Archief Brugge, Sint-Janshospitaal, Charters, nr. 52 (1276).

39 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.* p. 395, 1272.

40 C. WYFFELS m.m.v. J. DESMET, *a.w.*, p. 530, 584, 665, 780.

41 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 285-286, 585, 1216.

42 *Ibidem*, p. 1176, 1222.

Zou het kunnen dat Michiel van Lo in Kortrijk tijdens het gesprek met Robrecht van Kassel toch bepaalde zaken heeft gezegd die bij sommige Bruggelingen niet in goede aarde zijn gevallen en wellicht werd hij om die reden op 24 april doodgeslagen door oproerlingen? Want het kan geen toeval zijn *dat upten dach dat Michiel van Lo geheslegghen was*, Andries van Stijvelde ook werd aangevallen en verwond.⁴³ De twee gezanten die op 26 maart hadden onderhandeld met Robrecht van Kassel blijken dus tijdens het oproer van 24 april gevisieerd te zijn door de amokmakers. De Gentse minderbroeder had al na het verdrag van Athis-sur-Orge (1305) geschreven dat de bevolking toen het bloed kon drinken van de onderhandelaars en dat “ze in doodsgevaar verkeerden omdat het gewone volk hen wilde doodslaan”.⁴⁴

Schepen Andries van Stijvelde herstelde van zijn verwondingen. De kosten voor zijn geneeskundige zorgen, 20 pond *ersater ghelde*, werden terugbetaald door de stad en tijdens het zoengeding kreeg hij van de stad een schadevergoeding van ruim 162 pond. We kennen de namen niet van de personen die beide schepenen hebben aangevallen maar blijkbaar werd de stad medeverantwoordelijk gesteld voor de geweldplegingen. De burgemeester nam naar aanleiding van het onderzoek naar de dood van Michiel van Lo zelfs een *taelman*, Diederic van Snepgate, in dienst.⁴⁵

De dood van de diplomaat Michiel van Lo lijkt dus een politiek geïnspireerde moord of doodslag te zijn geweest. Maar misschien speelde er ook een geschil met sommige bestuurslieden een rol in het gebeuren.

Kort voor hij gedood werd, had Michiel van Lo namelijk een ernstig *discorde* of onenigheid gehad met de gewezen burgemeester van de schepenen Jacob uten Sacke en het gewezen raadslid Jan van den Stene. Er werd blijkbaar op geen inspanning gekeken om beide partijen te verzoenen, waarbij de honderdmannen en de “raden” van de honderdmannen een belangrijke rol speelden. Uiteindelijk kwam het toch tot een *pays ent soending* tussen Michiel van

43 *Ibidem*, 1310, 1376.

44 H. JOHNSTONE (ed.), *a.w.*, p. 86.

45 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, 1190, 1310, 1376.

Lo en Jacob uten Sacke. De stadsrekeningen laten niets los over de aard van het geschil. Er werden wel verschillende charters met betrekking tot deze zaak geschreven maar ze lijken niet bewaard te zijn gebleven.⁴⁶

In het begin van het jaar 1309 was er bovendien een ernstig geval van corruptie aan het licht gekomen dat de Bruggelingen sterk zal beroerd hebben en dat aanleiding gaf tot drastische maatregelen. Misschien was het *discorde* tussen Michiel van Lo en oud-burgeoismeester Jacob uten Sacke hiervan zelfs een uitvloeisel.

Begin 1309 werden namelijk de thesauriers Heinric van Hertsberghe en Pieter Uten Sacke op het matje geroepen omdat er onregelmatigheden bij het beheer van de stadsfinanciën waren vastgesteld. Beide mannen waren tijdens het dienstjaar 1308 (2 februari) – 1309 (1 februari) de twee thesauriers van de stad geweest en het jaar daarop namen ze opnieuw deze functie waar, maar ze werden heel snel vervangen door een comité van acht personen die een jaar lang de dienst zullen uitmaken op het gebied van de stadsfinancien.⁴⁷ De rekeningen van Heinric van Hertsberghe en Pieter uten Sacke werden op 28 februari 1309 nauwgezet gecontroleerd en later opnieuw door een groep notabelen die daarvoor vijftien weken uittrokken. Bezittingen in Ruddervoorde van Heinric van Hertsberghe werden zelfs op bevel van het stadsbestuur verkocht. Dat zal gebeurd zijn om het verduisterde geld terug te winnen.⁴⁸ Hij betaalde ook 2500 pond terug die ontbraken in zijn rekening. Ook van Pieter uten Sacke werd 1500 pond *van dat hem gebrac van siere rekeninghe* teruggevorderd. Het werd door heer Wouter Bonin overhandigd terwijl Heinric van Hertsberghe dat in eigen persoon deed. Pieter uten Sacke mocht ook niet meer vrij beschikken over zijn goederen. Zijn geldzaken werden beheerd door de stad die onder andere geld teruggaf aan personen die geld aan hem hadden geleend of nog geld tegoed hadden van hem.⁴⁹

Nog drie andere bestuurslieden lijken bij deze corruptiezaak te

46 *Ibidem*, 1174, 1191, 1306.

47 *Ibidem*, p. 1095, 1167-1168, 1180, 1236.

48 *Ibidem*, p. 1177, 1185, 1191.

49 *Ibidem*, p. 1184, 1219-1220.

zijn betrokken want ook hun geldzaken werden zoals bij Pieter uten Sacke beheerd door de schepenen. Bovendien werden zelfs hun bezittingen aangeslagen en verkocht. Het gaat om burgemeester van de schepenen Jacob uten Sacke, burgemeester van de raden Pieter f. Mercelien (of Ma(e)rcelis) en schepen Jan van (den) Hoye.⁵⁰ Zij hadden het bestuur van de stad waargenomen in het dienstjaar (1308-1309) toen Pieter uten Sacke en Heindrik van Hertsberghe thesauriers waren geweest.⁵¹ Wat deze drie magistraten mispeuterd hadden, wordt nergens nadrukkelijk vermeld maar de aard van de bestraffing en het feit dat ze tegelijk met de twee corrupte thesauriers werden aangepakt, lijken te wijzen op een groot corruptieschandaal.

De bezittingen van Jacob uten Sacke werden dus openbaar verkocht. Het ging om koren ter waarde van ruim 133 pond, fruit uit zijn hof en de inboedel van zijn woning. Contant geld werd in beslag genomen en geld dat hij uitgeleend had, werd teruggevorderd. Het bracht in totaal 313 pond 19 schellingen op. De goederen, waaronder huizen, van Jan van den Hoye en Pieter f. Marselis werden eveneens verkocht. In het geval van Jan van den Hoye bracht de verkoop en inbeslagneming in totaal 575 pond 17 schellingen en 4 denieren op. Zijn twee huizen in de Moerstraat en de Zilverstraat werden opgekocht door respectievelijk Christiaan Potterie en Wouter van Hansbeke. De inbeslaggenomen bezittingen van de voormalige burgemeester van de raad Pieter f. Marcelis waren 247 pond waard. Hij had ook een huis maar dat wordt niet nader gesitueerd. Een *eester* van Jacob uten Sacke bleef eigendom van de stad die het verhuurde.⁵² De bezittingen van Pieter uten Sacke lijken niet openbaar te zijn verkocht of tenminste er wordt daar geen melding van gemaakt in de stadsrekeningen.

Het *discorde* dat Michiel van Lo had met Jacob uten Sacke en Jan van den Steene, die respectievelijk burgemeester en raadslid waren geweest in het corrupte stadsbestuur, kan misschien in verband gebracht worden met het corruptieschandaal. Was Michiel van Lo

50 *Ibidem*, p. 1197-1198, 1219.

51 *Ibidem*, p. 1140.

52 *Ibidem*, p. 1196-1197, 1274.

misschien betrokken bij de vervolging van de corrupte lieden of heeft hij zelf de bal aan het rollen gebracht? Wanneer de honderdmannen worden vergoed *omme tachter haelne der stede goet in ser Heinrix rekeninghe van Hertsberghe ende Pieters hutten Sacke ende hare selves bederve achter lieten* worden toevallig in één adem ook hun inspanningen vermeld om te zorgen dat Michiel van Lo en Jacob uten Sacke zich zouden verzoenen.⁵³ Beide incidenten gebeurden dus kort na elkaar en lijken met elkaar in verband te staan. Bovendien zal de onvrede die deze corrupte handelingen van verschillende bestuurslieden teweeg zal gebracht hebben bij de bevolking ook wel een rol hebben gespeeld in de oproeren van 26 maart en 24 april 1309. Want op 24 april komt niet alleen Michiel van Lo maar ook Pieter uten Sacke op gewelddadige wijze om het leven en dat kan geen toeval zijn.

DE VERMOORDE PIETER UTEN SACKE,
DE TEMPELIER OF DE THESAURIER ?

Op 23 april 1310 verklaren de schepenen van Brugge dat Pieter uten Sacke op 24 april (*up Sinte Maercx avende*) 1309 gestorven is en dat het de graaf vrij staat om dat overlijden te onderzoeken, *inquisitie te doen up de vorseide dood*. Eén jaar na de feiten mag hij gebruik maken van zijn recht om een onderzoek in te stellen.⁵⁴ Het gaat dus om een verdacht overlijden in Brugge en blijkbaar is die Pieter uten Sacke slachtoffer geworden van een geweldpleging. Volgens P. Rogghé zou het gaan om de Brugse tempelier Pieter uten Sacke, die in de periode 1280-1297 commandeur was van de Vlaamse tempeliers en alleszins tot in 1303 lid was van de tempeliersorde. Doch hij poneert deze stelling zonder hiervoor enig bewijs te geven. Deze bewering blijft sindsdien als een vaststaand feit opduiken in alle mogelijke en ook recente publicaties over de tempeliers. Doch in feite is deze identificatie niet meer dan een veronderstelling die sterk in twijfel kan getrokken worden. In die oorkonde van

53 *Ibidem*, p. 1191.

54 P. ROGGHE, *De orde van de tempelridders en haar geschiedenis in het oude graafschap Vlaanderen* (Gent, 1973), p. 100-101. J. DE SAINT-GENOIS, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre* (Gent, 1843-1846), p. 349-350.

23 april 1310 wordt het slachtoffer namelijk gewoon omschreven als "Piet(er) Uten Zacke" zonder enige toevoeging bij zijn naam.⁵⁵ We hebben dus geen enkele aanwijzing dat het hier zou gaan om de gewezen commandeur van de tempeliers. Het slachtoffer kan o.i. evengoed geïdentificeerd worden als de corrupte thesaurier Pieter uten Sacke. In het begin van de 14de eeuw waren er namelijk verschillende Bruggelingen die Pieter uten Sacke heten.

Allereerst dus de tempelier Pieter uten Sacke, telg uit een Brugse patriciërsfamilie, die voor 1272 toetrad tot de orde van de tempeliers. Hij had volgens P. Rogghé een broer Oste genaamd en een halfbroer die Jan heette. Vanaf 1280 tot 1297 was hij commandeur van Vlaanderen. In 1303 was broeder Pieter uten Sacke betrokken bij de controle van de rekeningen van de Brugse ontvanger Clais Vlieghe.⁵⁶ Op 14 mei 1305 leefde *broeder* Pieter uten Sacke nog want hij wordt samen met Jan van Doornik en heer Gillis die Clerc gerekend tot *mijns here Philips lieden*, dus blijkbaar raadgevers of vertegenwoordigers van Filips van Chieti, zoon van Gwijde van Dampierre en in 1305 ruwaard van Vlaanderen.⁵⁷

In begin van de 14de eeuw leefde er tenminste nog één Bruggeling en blijkbaar zelfs twee personen die naar dezelfde naam als de tempelier luisterden.

In 1302 bewaakte Pieter uten Sacke samen met enkele andere Bruggelingen zeventien gevangenen in het huis van Jan Scinkel.⁵⁸ Deze opdracht voerden ze wellicht uit kort voor of na de Guldensporenslag. Deze Pieter uten Sacke was blijkbaar een jongeling want zijn voornaam wordt een keer geschreven als Pieterkine maar komt ook in volle vorm voor. Vanaf 1306 duikt in de stadsrekeningen een Pieter uten Sacke op die wisselaar was en voor een korte periode (1307-1309) betrokken geraakte bij het bestuur van de stad. Zijn naam vinden we voor het eerst terug in een lijst van wisselaars gedateerd op 13 november 1306. Burgemeester Jacob uten Sacke was trouwens ook wisselaar van beroep.⁵⁹

55 GENT, Rijksarchief, *Oorkonden van de graven van Vlaanderen*, Fonds J. de Saint-Genois, nr. 1214.

56 P. ROGGHÉ, *a.w.*, p. 98-101 De auteur geeft ook een biografie van de tempelier.

57 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 712

58 *Ibidem*, p. 104, 294.

59 *Ibidem*, p. 993, 1038.

In de periode 1307 (2 februari) - 1308 (2 februari) was Pieter uten Sacke aangesteld als schepen van Brugge. In deze hoedanigheid nam hij deel aan enkele parlementaire bijeenkomsten (in Kortrijk, Deinze en Aalst) en trok hij een paar keren op missie naar andere steden.⁶⁰ Op 20 januari 1308 bekrachtigde hij als Brugse schepen een geldoverdracht. Op 25 maart 1308 overhandigde hij samen met de andere Brugse thesaurier een grote geldsom aan de ontvanger van de koning van Frankrijk.⁶¹ Hij was, zoals reeds vermeld, thesaurier van Brugge in 1308-1309. Begin 1309 werd Pieter uten Sacke aangepakt wegens corruptie. Daarna lijkt hij van de aardbodem te zijn verdwenen want zijn naam duikt alleszins niet meer op in de stadsrekeningen; toch niet voor wat de periode 1310-1319 betreft.

In 1306, een jaar voor dat hij schepen was, wordt er evenwel wezengeld uitbetaald aan een Pieter f. Osten uten Sacke. In 1309 en 1318 krijgt deze Pieter nog steeds wezengeld uitbetaald.⁶² Ons inziens lijkt het hier te gaan om nog een andere Pieter uten Sacke. In 1326 koopt een Pieter uten Sacke een rente.⁶³ Wellicht gaat het hier dan om die zoon van Oste.

Dat er in het begin van de 14de eeuw twee Pieter uten Sackes rondliepen in Brugge blijkt ook uit een belastingslijst van 1327. Zowel Pieter uten Sacke als de weduwe van Pieter uten Sacke betaalden toen *poorters pointingen* om de uitgaven van krijgstochten te helpen bekostigen.⁶⁴ Deze weduwe zou de echtgenote kunnen geweest zijn van de thesaurier.⁶⁵

Alhoewel het probleem van homoniemen het niet altijd mogelijk maakt het onderscheid te maken tussen diverse personen met de-

60 *Ibidem*, p. 1062, 1075-1079, 1085.

61 A. SCHOUTEET, *Regesten op de oorkonden*, deel 2 (Brugge, 1978), p. 63.

62 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 1026, 1249, 1677.

63 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl.VI (Brugge, 1876), p. 510.

64 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 272: *Rekening heervaard 1327-1328*, f. 5, f. 7v.

65 L. Gilliodts-Van Severen meent in een document van 1356 de weduwe van de gewezen thesaurier Pieter uten Sacke te ontwaren (*Inventaire*, dl. II (Brugge, 1873) p. 26) maar blijkt de tekst verkeerd gelezen te hebben. Er staat niet meer of minder dan dat de toenmalige thesaurier (wiens naam niet wordt vermeld) geld tegoed had van de vrouw van Pieter uten Sacke wiens beroep of functie niet vermeld wordt (zie de transcriptie in A. Schouteet, *Regesten op de oorkonden*, 316)

zelfde naam, lijkt het ons zeer aannemelijk dat de op 24 april 1309 in verdachte omstandigheden overledene Pieter uten Sacke de Brugse wisselaar en thesaurier is en niet de gewezen commandeur van de tempeliers. Wanneer de twee corrupte thesauriers het achtergehouden geld teruggeven, doet Heinric van Hertserberghen dat persoonlijk maar het bedrag verschuldigd door Pieter uten Sacke wordt door een tussenpersoon overhandigd. Dat kan er op wijzen dat de gewezen thesaurier toen niet meer leefde. En zijn bezittingen werden niet aangeslagen, in tegenstelling tot de vier andere corrupte bestuurslieden. Gebeurde dat omdat hij niet meer in leven was en men anders zijn weduwe zou treffen? In 1327 woonde in Brugge alleszins een *vid(ua) Pieter huten Zacke* en dus was er een tijd voordien een Pieter uten Sacke gestorven. Bovendien zullen sommige heethoofden tijdens een oproer gericht tegen het vredesverdrag die gepaard ging met geweldplegingen tegen leden van het stadsbestuur, van het tumult hebben geprofiteerd om toch eerder een corrupte thesaurier aan te pakken dan een tempelier. We weten niet wie Pieter uten Sacke heeft gedood maar dat het gebeurde op de dag dat er in Brugge een oproer plaatsvond lijkt erop te wijzen dat de oproerlingen op 24 april 1309 niet alleen een schepen vermoordden en een ander schepen, Andries van Stijvelde, aanvielen maar tevens een corrupte thesaurier doodden. Waarom zouden oproerlingen zich trouwens gekeerd hebben tegen een tempelier als bestuurslieden het mikpunt waren van de volkswoede? Daarenboven mogen we ook aannemen dat de Brugse wisselaar en gewezen thesaurier op 24 april 1309 in Brugge aanwezig zal zijn geweest, terwijl we niet weten waar de tempelier Pieter uten Sacke op dat moment vertoefde. We weten zelfs niet eens of hij toen nog leefde want de laatste keer dat zijn bestaan door een bron wordt bevestigd is op 14 mei 1305.

De oproeren in 1309 waren gericht tegen het vredesverdrag van Athis-sur-Orge en de amokmakers hadden het gemunt op bestuurslieden en vooral deze die betrokken waren bij de vredesonderhandelingen en blijkbaar de zaak van het "gemeente" hadden geschaad door te toegeeflijk te zijn. Het corruptieschandaal begin 1309 zal eveneens de gemoederen verhit hebben en de oproeren mee in de hand hebben gewerkt. Bovendien bestond er misschien

zelfs een vendetta tussen de familie Uten Sacke en Michiel van Lo en hun aanhangers gezien de hierboven beschreven *discorde*. Vetes tussen clans blijken soms verweven te zijn met de strijd om de politieke macht.⁶⁶ Kortom, een stad in oproer bood genoeg gelegenheden om tijdens het tumult oude rekeningen te vereffenen. Het was ontegensprekelijk een tijd van bloedige afrekeningen. In 1303 werd in Brugge een Arnoud van Lo doodgeslagen, misschien een familielid van Michiel. In 1309 werd de Bruggeling Heinric vander Matte vermoord. Hij was in 1302 leider geweest van een bende krijgslieden, de *grisen frocken*, die tegen de Fransen hadden gestreden. De dader Mattheeus vander Gote en zijn trawanten kwamen er vanaf met het betalen van zoengeld.⁶⁷ Zoals reeds vermeld vermoordde Jan Breidel in 1308 ridder Gillis de Clerck omdat hij hem haatte. De schrijver van de *Annales Gandenses* schreef dat het toen een tijd was van "oog om oog" en dat er vele en verschrikkelijke moorden plaatsvonden in de steden en dorpen.⁶⁸ Twee van die vele slachtoffers waren schepen Michiel van Lo en Pieter uten Sacke, zeer waarschijnlijk de corrupte thesaurier, en allebei vermoord tijdens een oproer in Brugge op 24 april 1309 gericht tegen de nadelige gevolgen van de vrede van Athis-sur-Orge.

66 W. BLOCKMANS, *Een middeleeuwse vendetta, Gent 1300* (Houten, 1988)

67 C. WYFFELS m.m.v. A. VANDEWALLE, *a.w.*, p. 224, 846, 1190.

68 H. JOHNSTONE (ed.), *a.w.*, p. 94.